

Хенри Милър - „Колосът от Маруси“

НЯМАШЕ НИКОГА ДА ОТИДА В ГЪРЦИЯ, ако не беше онова момиче Бети Райън, с което живеехме в една и съща къща в Париж. Една вечер бяхме седнали на чаша бяло вино и тя взе да разказва разни случки от пътешествията си по света. Винаги я слушах с голямо внимание – не само защото приключенията ѝ бяха необикновени, но и защото всеки път, когато заговореше, сякаш започваше да рисува: и всичко, което описваше, оставаше в съзнанието ми като завършено платно на изкусен майстор. През онази вечер разговорът ни бе по-особен: най-напред говорихме за Китай и за китайския език, който се била заела да учи. Скоро се озовахме в Северна Африка, в пустинята, наред племена, за които никога дотогава не бях чувал. После изведнъж вече крачеше съвсем сама покрай някаква река, светлината бе тъй ярка, а аз я следвах, доколкото успявах, под заслепяващите слънчеви лъчи, ала тя се изгуби и аз се озовах бродещ из странна земя, слушайки език, напълно непознат за мен. Тя, тази моя позната, не е точно разказвач, но в известен смисъл има дарба на художник, защото никога досега не е съумявал да ми предаде толкова подробно и дълбоко атмосферата на някое място, както тя го стори в разказите си за Гърция. Доста по-късно разбрах, че всъщност се бе заблудила, а и аз с нея, близо до Олимпия, ала дотогава за мен всичко това бе просто Гърция, един свят на светлина, за който никога не бях мечтал и не се бях надявал да видя.

Месеци преди този разговор аз вече получавах писма от Гърция от моя приятел Лорънс Даръл, който на практика бе превърнал Корфу в свой дом. Писмата му бяха изключително впечатляващи, но ми звучаха леко нереално. Даръл е поет и от описанията му лъхаше поезия: поради факта, че в тях фантазията и реалността, историческото и митологичното умело се преплиташа, те ме объркваша. Едва по-късно щях да открия сам за себе си, че това объркване не е нереално и не се дължи единствено на поетически наклонности. Ала по онова време все още си мислех, че той преувеличава, че това е неговият начин да ме придума да приема някоя от непрестанните му покани да го посети и да остана на острова.

Няколко месеца преди войната да избухне, аз реших да си устроя дълга ваканция. Най-малкото защото отдавна ми се искаше да посетя долината на река Дордон. И тъй, стегнах пътната си чанта и хванах влака за Рокамадур, където пристигнах рано една сутрин, по изгрев слънце, докато луната все още ярко блестеше. Това си беше проблясък на гениалност от моя страна – да се разходя покрай Дордон, преди да се гмурна в ослепителния и древен свят на Гърция. Дори самата възможност да хвърлиш един поглед към черната, обвита в мистерия река от красивите възвишения в покрайнините на Дом е шанс, за който можеш да бъдеш благодарен през целия си живот. За мен тази река и тези места принадлежат на поета Райнер Мария Рилке. Те не са нито френски, нито австрийски, нито дори европейски – това е магическо кътче, чиито граници са очертани от поетите, и те са единствените, които биха могли да предявят претенции към него. Това е най-близкото до рая кътче, като частица от Гърция. Нека го наречем „рая на французина“ в името на компромиса. Всъщност мястото сигурно си е било рай в продължение на много хиляди години. Мисля, че е било такова и за кроманьонеца, въпреки че вкаменелостите из огромните пещери говорят за едни по-скоро озадачаващи и ужасяващи условия на живот. Вярвам, че кроманьонецът се е заселил тук, защото е бил изключително умен и е имал силно развит усет за красота. Вярвам, че и религиозното чувство му е било присъщо и е разцъфнало тук, макар той да е живял като животно в пещерните дълбини. Вярвам, че тази вълшебна и спокойна част на Франция винаги ще бъде свещено за човека място, а

когато градовете убият поетите, ще стане убежище и люлка за идните поети. Повтарям: за мен бе особено важно да зърна Дордон; тя ми дава надежда за бъдещето на човечеството, за бъдещето на самата Земя. Един ден Франция може би няма да съществува, но Дордон ще продължава да живее, също като мечтите, които вдъхват живот на човешката душа.

В Марсилия се качих на кораб за Пирея. Приятелят ми Даръл трябваше да ме посрещне в Атина и да ме отведе до Корфу. На борда имаше много левантийци. Веднага предпочетох тях пред американците, французите и англичаните. Изпитвах силно желание да разговарям с араби, турци, сирийци и други подобни люде. Бях любопитен да разбера как те гледат на света. Пътуването ни продължи четири или пет дни, предоставяйки ми достатъчно време да се запозная с онези, за които копнеех да науча нещо повече. Съвсем случайно първият, с когото се сприятелих, беше грък, студент по медицина, който се връщаше от Париж. Общувахме на френски. Първата вечер говорихме до три или четири сутринта, най-вече за Кнут Хамсун, по когото, както установих, гърците бяха луди. В началото ми се струваше странно да обсъждаме този гений на Севера, докато плаваме в топли води. Ала разговорът веднага ми показа, че гърците са хора ентузиазирани, любознателни и страстни. Страст – това бе нещо, което дълго време ми беше липсвало във Франция. И не само страст, но и противоречивост, обърканост, хаотичност – всички тези истински човешки качества, които аз преоткрих и оцених наново в личността на новия си приятел. И благородството. Едва ли не си мислех, че то е изчезнало от лицето на земята. И ето ни двамата – грък и американец, имащи нещо общо и все пак две напълно различни същества. Това беше един прекрасен досег със света, който предстоеше да се открие пред очите ми. Вече бях очарован от Гърция и гърците още преди да съм съзрял тази страна. Можех да предположа, че те са приветливи и гостоприемни хора, с които е лесно да общуваш и да се спогаждаш.

На следващия ден завързах разговор и с другите – един турчин, един сириец, неколцина студенти от Ливан, един аржентинец с италианско потекло. Турчинът ми стана неприятен почти веднага. Той беше вманиачен на тема логика, което ме вбесяваше. На всичкото отгоре логиката му беше невярна. И също както при останалите, с които аз яростно спорех, и у него открих проявление на американския дух в най-лошия му смисъл. Прогресът бе тяхната фикс идея. Повече машини, повече ефикасност, повече капитал, повече удобства – само за това говореха. Попитах ги дали са чували за милионите безработни в Америка. Пренебрегнаха въпроса ми. Попитах ги дали осъзнават колко бездушни, неспокойни и жалки са американците с всичките техни създадени от машини луксове и удобства. Останаха глухи за моя сарказъм. Онова, към което те се стремяха, беше благополучие – пари, власт, място под слънцето. Никой от тях не желаше да се завърне в родината си, но по една или друга причина всеки един бе длъжен да го направи против волята си. Казваха, че за тях в собствената им страна живот няма. Кога щеше да започне животът? Ето това поисках да узная. Когато получеха всички онези неща, които Америка, Германия или Франция притежаваха. Животът за тях се състоеше във вещите, най-вече машини, доколкото успях да разбера. Животът без пари бил невъзможен: човек трябвало да има дрехи, хубав дом, радио, кола, ракета за тенис и тъй нататък. Казах им, че аз нямам нито едно от тези неща, че съм щастлив и без тях, че съм обърнал гръб на Америка точно защото те не означават нищо за мен. Отвърнаха, че съм най-странният американец, когото някога са срещали. Но ме харесваха. През цялото пътуване не се отделяха от мен и ме заливаха с всевъзможни въпроси, на които като че напразно отговарях. Вечерите прекарвах с гърка. С него се разбирахме по-добре, много по-добре, въпреки преклонението му пред

Германия и германския порядък. Естествено, и той искаше да замине за Америка. Всеки грък си мечтае един ден да отиде в Америка и да свие гнездо там.

Не се опитвах да го разубедея; обрисовах му я такава, каквата я познавах, каквата я бях видял и усетил. Това сякаш го изплаши: призна си, че никога преди не бил чувал подобни неща за Америка.

– Върви – рекох му – и виж сам. Може би греша. Аз просто ти казвам това, което знам от собствен опит. И запомни – добавих, – Кнут Хамсун хич не си е прекарал страхотно там, нито пък любимият ти Едгар Алан По...

Един френски археолог, завръщаш се в Гърция, седеше на масата срещу мен; той може би щеше да ми разкаже много за тази страна, но аз така и не му дадох шанс – не го харесах още щом го зърнах. Този, който наистина ми допадна по време на пътуването, бе италианецът от Аржентина. Беше най-невежият човечец, дето някога съм срещал, а в същото време бе толкова очарователен. В Неапол слязохме заедно на брега, за да похапнем нещо вкусно и да посетим Помпей, за който изобщо не беше чувал. Въпреки убийствената жегата пътуването дотам действително ми достави удоволствие; ако бях тръгнал с археолог, сигурно щях да пукна от скука. В Пирея той слезе с мен, за да разгледаме Акропола. Тук жегата беше по-страшна даже и от Помпей, което бе доста гадно. В девет сутринта сигурно беше 50° С на слънце. Едва преминали през портите на пристана, попаднахме в ръцете на лукав грък, който говореше по малко английски и френски и който обеща да ни покаже всичко интересно срещу скромна сума. Опитахме се да разберем какво ще поиска за услугата, ала напразно. Беше твърде горещо и не ни се пазареше; скочихме в някакво такси и казахме на шофьора да кара право към Акропола. На кораба бях сменил франковете си за драхми; пачката, която бях натъпкал в джоба, беше толкова дебела, та ми се струваше, че ще мога да преглътна всяка една цена, колкото и безбожна да е тя. Ясно ми беше, че щяхме да бъдем измамани, и го очаквах с нетърпение, предвкушвайки удоволствието. Единственото загнездило се в съзнанието ми относно гърците бе, че не можеш да им вярваш, и щях да остана разочарован, ако се бе оказало, че водачът ни е великодушен и благороден. Моят спътник, напротив, бе леко разтревожен от положението. Той трябваше да стигне до Бейрут. Дори го чувах как си прави сметки наум, докато се придвижвахме през задушавашите ни прахоляк и жегата.

Пътуването от Пирея до Атина е едно добро запознанство с Гърция. В него няма нищо привлекателно. То те кара да се запиташ защо си избрал да дойдеш тук. Гледката излъчва не просто пустота и безплодие, но и нещо ужасяващо. Чувстваш се гол и ограбен, почти унищожен. Шофьорът сякаш бе животно, по чудо научено да управлява една бясна машина: водачът ни непрестанно му казваше да завие ту наляво, ту надясно, като че минаваха оттук за пръв път. Стана ми жал за шофьора, който също щеше да бъде измамен. Имах чувството, че той може да брои най-много до сто; също така имах чувството, че би ни вкарал и в канавката, ако му се кажеше. Когато стигнахме – беше същинско безумие да тръгнем направо натам, – видяхме няколкостотин човека, шурмуващи портите на Акропола. Жегата беше толкова ужасна, че си мислех единствено къде бих могъл да седна и да се насладя на мъничко сянка. Открих едно щогоде прохладно местенце, за да откъсна, докато аржентинецът си обмени парите. Водачът ни остана при входа заедно с шофьора, след като ни бе предал на един от официалните екскурзоводи. Той щеше да ни придружи до храма на Юпитер, до Тезейона и до още куп други места веднага щом се наситихме на Акропола. Естествено, така и не посетихме тези забележителности. Казахме му да ни откара в града, да ни намери някое прохладно заведение и да ни поръча сладолед. Наближаваше десет и трийсет, когато се настанихме на терасата на едно кафене. Всички изглеждаха капнали от умора заради горещината, дори и гърците. Изядохме сладоледа, изпихме студената

вода, после си поръчахме още сладолед и още студена вода. След това си взех един горещ чай, защото изведнъж се сетих как някой ми бе разправял, че горещият чай разхлажда.

Таксито беше спряно до бордюра с работещ двигател. Нашият водач като че ли бе единственият, който не обръщаше внимание на жегата. Сигурно си е мислил, че щом се посъвземем малко, отново ще хукнем под това слънце да разглеждаме руини и паметници. Най-накрая му заявихме, че повече нямаме нужда от услугите му. Рече, че не бързал за никъде, нямал нищо спешно да върши и бил щастлив да ни прави компания. Отвърнахме му, че за днес ни стига и бихме желали да оправим сметката. Той повика сервитьора и плати от собствения си джоб. Настоявахме да ни каже каква е сумата. Противеше се, на лицето му бе изписана дяволска неохота. Поиска да разбере колко според нас струват услугите му. Казахме му, че не знаем – нека той сам прецени. При което след дълга пауза, оглеждайки ни от глава до пети, килнал шапката си назад, избърсвайки потта от челото си и прочее, невъзмутимо изтърси, че 2500 драхми били достатъчни. Хвърлих един поглед на спътника си, подтиквайки го да открие отведен огън. Гъркът, естествено, бе напълно подготвен за реакцията ни. Трябва да призная, че тъкмо това – лукавството и хитростта – наистина ми харесва у гърците. Почти веднага той рече:

– Добре, щом не смятате моята цена за справедлива, тогава вие ми кажете цена.

Така и сторихме. Скалъпихме му една толкова абсурдно ниска, колкото висока бе неговата. Това му се понрави, такова дръзко пазарене. В интерес на истината и на нас ни се понрави. Защото по този начин услугите му се превръщаха в нещо осезаемо и реално, все едно бяха стока. Претегляхме ги, оценявахме ги, подхвърляхме ги насам-натам, като да бяха зрели домати или царевични кочани. И най-накрая се споразумяхме за не особено справедлива цена, тъй като щеше да е подигравка със способностите на водача ни, но се съгласихме, че при конкретните обстоятелства, поради горещината, поради това, че не бяхме разгледали всичко, и тъй нататък, и тъй нататък, такава и такава сума би била прилична и така щяхме да се разделим като приятели. Спорихме дълго за една дреболия – колко бе платил нашият водач на официалния екскурзовод в Акропола. Той се кълнеше, че му бил дал 150 драхми. Аз обаче бях свидетел на сделката и знаех, че бяха само 50. Той настояваше на своето, твърдейки, че съм се излъгал. Изгладихме положението, като приехме, че по недоглеждане му бил дал 100 драхми повече – казуистика, толкова дълбоко чужда на природата на гърка, че ако бе решил в този момент да ни ограби до шушка, всички гръцки съдилища биха проявили разбиране и биха го оправдали.

Час по-късно се сбогувах с моя спътник и се озовах разсъблечен в една стая в малък хотел, струваща ми два пъти повече от обичайното, и така лежах гол в леглото, потънал в локва пот, до девет вечерта. Потърсих ресторант, опитах се да хапна, но още след първите хапки се отказах. Никога дотогава не ми е било толкова горещо. А седенето близо до електрическа светлина си беше живо мъчение. След като изпих няколко студени напитки на терасата на ресторанта, се запътих към парка. Трябва да е било към единайсет часа. Хора от всички страни се стичаха натам. Това ми напомни за Ню Йорк в знойна августовска вечер. Ето я отново тълпата, нещо, което не бях виждал в Париж, освен по време на провалилата се революция. Шляех се из парка, вървейки бавно към храма на Юпитер. Малки масички бяха безразборно наслагани по протежение на прашните алеи – на тях седяха притихнали двойки, разговарящи шепнешком, отпивайки от чаши с вода. Чашата с вода... тя бе навсякъде. Беше влудяващо, същинска мания. Започнах да гледам на водата като на нещо съвсем различно, като на нов, жизненонеобходим елемент на живота. Земя, въздух, огън, вода. Точно сега водата беше най-важният. Виждайки влюбените двойки в тъмното, пиещи вода, седящи сред

покой и тишина, у мен се зароди едно невероятно, прекрасно отношение към характера на гърците. Прахолякът, жегата, беднотията, пустошта, сдържаността им и навсякъде тази вода в малки чаши, стояща помежду смълчаните, смирени двойки, ме накараха да мисля, че в това място има нещо свещено, даващо храна и опора. Разхождах се като омагьосан през тази първа нощ в „Запион“. В паметта ми този парк си остава единственият подобен, който някога съм виждал. Това е квинтесенцията на всички паркове; нещо такова човек понякога изпитва, когато гледа картина или си мечтае за място, където би искал да бъде, ала което така и не успява да открие. Сутрин също е приятно, както ми предстоеше да установя. Но вечер, след като си се озовал тук, дошъл отникъде, усещаш твърдата земя под краката си, вслушан в жуженето на чуждоезичната реч, тогава паркът е вълшебен – още по-вълшебен за мен, може би защото си мисля за него като за изпълнен с най-бедните, ала и най-благородните хора на света. Радвам се, че пристигнах в Атина с вълната на тази непоносима жегата, радвам се, че видях града при най-лошите възможни условия. Почувствах истинската сила на обитателите му, тяхната чистота, величие, смиреност. Видях децата им – гледка, която ме стопли, защото, идвайки от Франция, ми се струваше, че светът е бездетен, сякаш вече не се раждат деца. Видях хора в дрипи, а това беше пречистващо. Гъркът знае как да живее със своите дрипи – те не го унижават, нито оскверняват, за разлика от бедняците в останалите страни, в които съм бил.